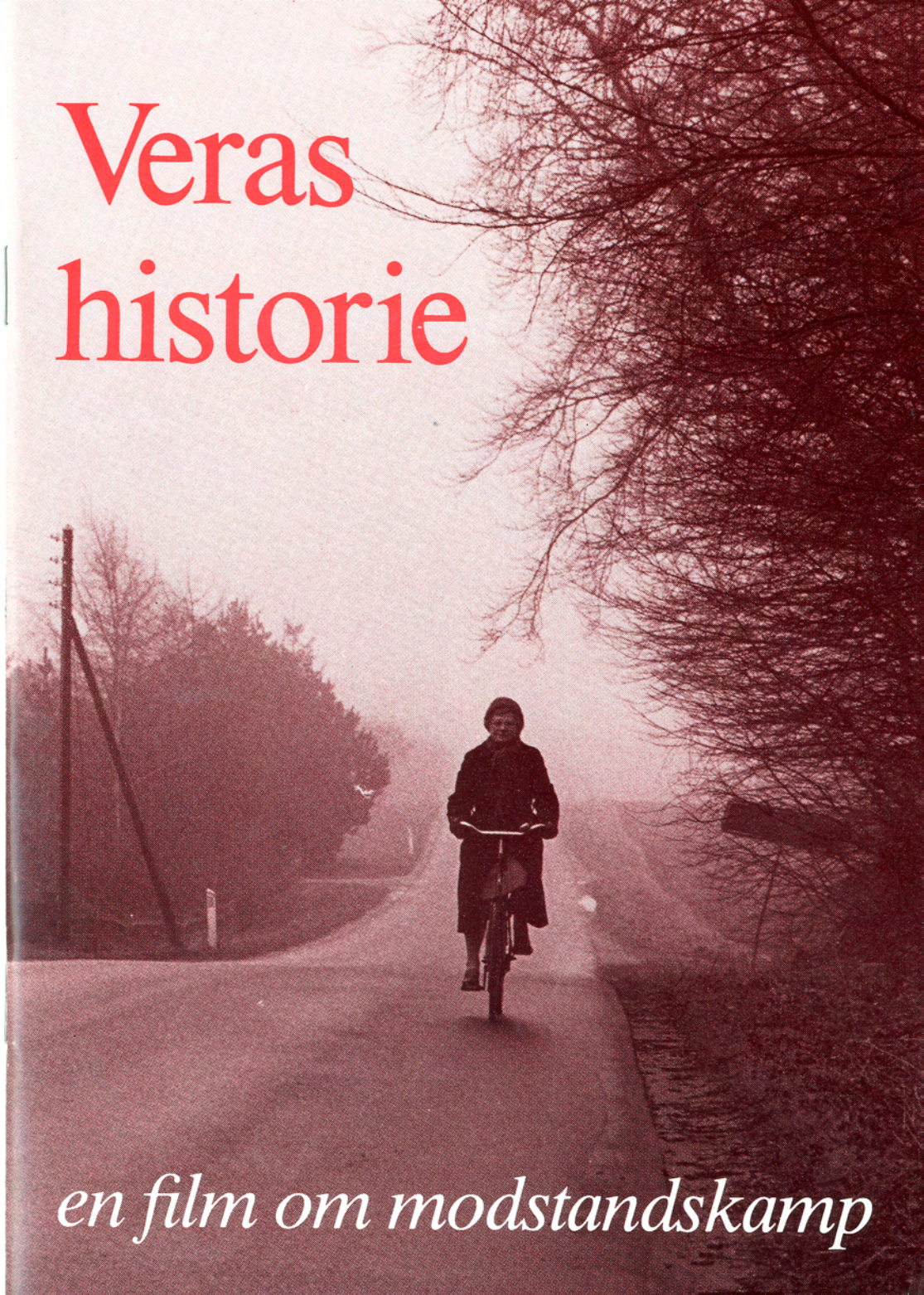

Veras historie

A monochromatic, reddish-pink photograph of a person riding a bicycle down a narrow, misty path. The path is flanked by bare trees and a utility pole on the left. The overall mood is somber and evocative.

en film om modstandskamp

En film af
*Elisabeth Rygård og
Morten Thing*

Instruktion
Elisabeth Rygård

Kamera
Katia Forbert Petersen

Assistent
Steen Dalin

Lyd
Peter Witt

Grip
Kent Allan Beck

Produktionsledelse
Jens Arnoldus/Finn Clausen

Klip
Merete Brusendorff

Historisk konsulent
Morten Thing

Stills
*Anne Houe, Steen Dalin,
Katia Forbert Petersen*

Musik
Benny Holst

16 mm farve, 45 min.
Produceret hos
Wide Film Service 1983
af Statens Filmcentral
Udlejning
Statens Filmcentral

Veras historie

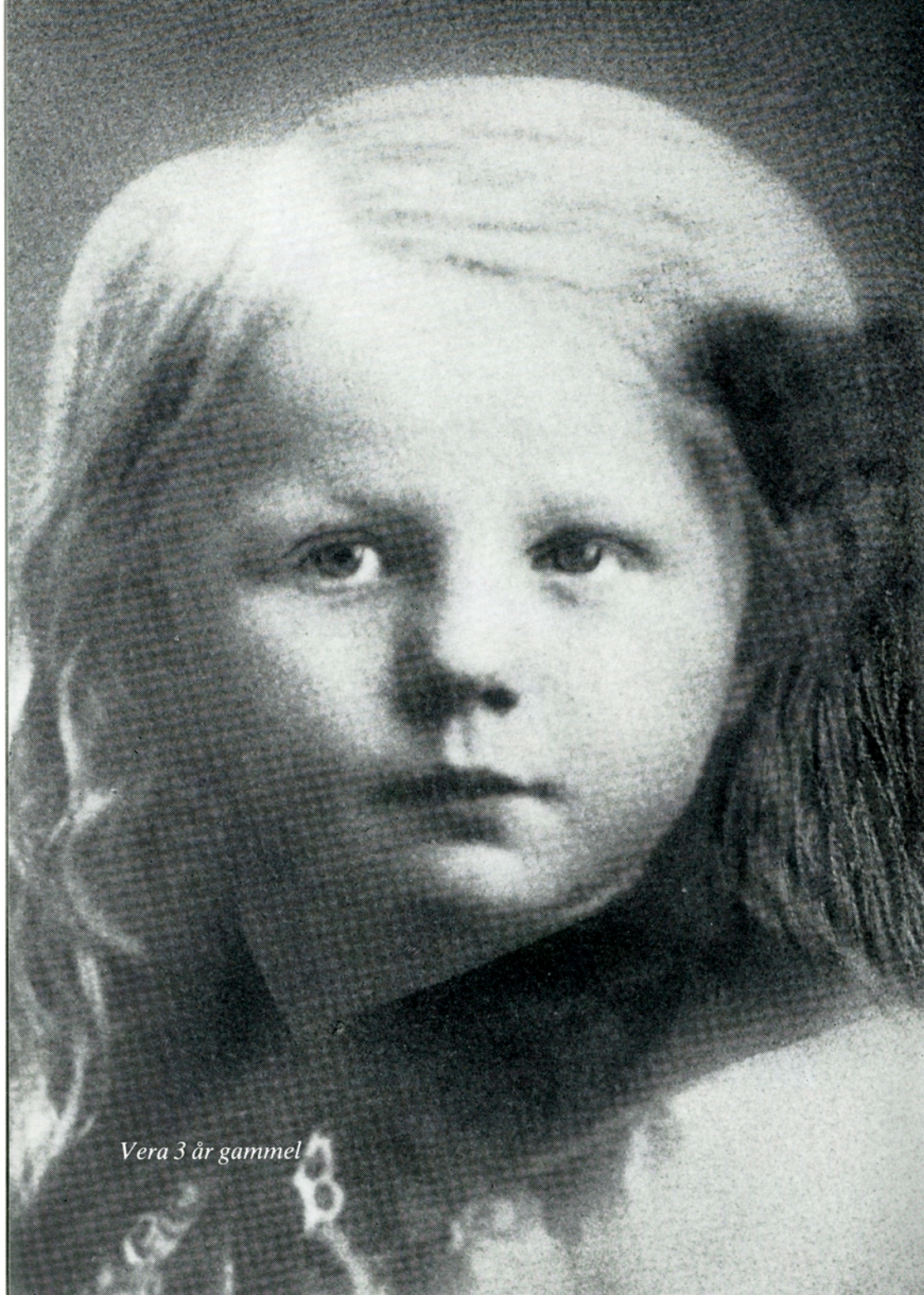
en film om modstandskamp

Hvorfor endnu en film om besættelsen?
Kvinderne og modstandskampen
En god historie
Stikordsoplysninger
Hvor stammer billederne fra?
Supplerende litteratur

side 5
side 7
side 9
side 11
side 15
side 19

Statens Filmcentral

Vera 3 år gammel

»Vi var jo kriminelle ...«

Hvorfor endnu en film om besættelsen?

Besættelsestiden er på mange måder et ret godt udforsket område sammenlignet med andre historiske perioder. Også filmmæssigt er den godt dækket ind. Alligevel er der nogle påfaldende huller – vigtige spørgsmål, der sjældent eller aldrig stilles. F.eks. er der aldrig lavet en samlet undersøgelse af modstandsbevægelsens mest slagkraftige organisation: kommunisternes; eller af samarbejdet mellem dansk og tysk politi før besættelsen. Og kvindernes rolle i modstandskampen er næsten ikke belyst.

Med »Veras historie – en film om modstandskamp« har vi haft flere mål. Dels har vi villet belyse nogle politiske og historiske tabuområder omkring besættelsestidens historie. Dels har vi ønsket at inddrage kvindernes rolle. Og endelig har vi ønsket at tage udgangspunkt i dagligdagen og nogle konkrete menneskers oplevelse af, hvad det at kæmpe mod undertrykkelse indebærer for den enkelte.

Filmen skal ikke fungere som en detaljeret og kronologisk gennemgang af krigens gang. Den er en subjektiv (men derfor ikke mindre sandfærdig) beretning om, hvordan krigen og arbejdet i modstandskampen har grebet ind i Veras liv. Samtidig er den blevet en skildring af en stærk personlighed, der ikke har givet op, men tværtimod med humor og klarsyn i behold har valgt ikke at lade sig kue.

»Så gik vi lidt tæt på ham og sagde: »Ka du så få smidt det skidt ud ellers ska vi varme ørerne på dig«.«

Vera 14 år gammel

»Vi kørte med ammunition, advarede og skaffede nye steder at være.«

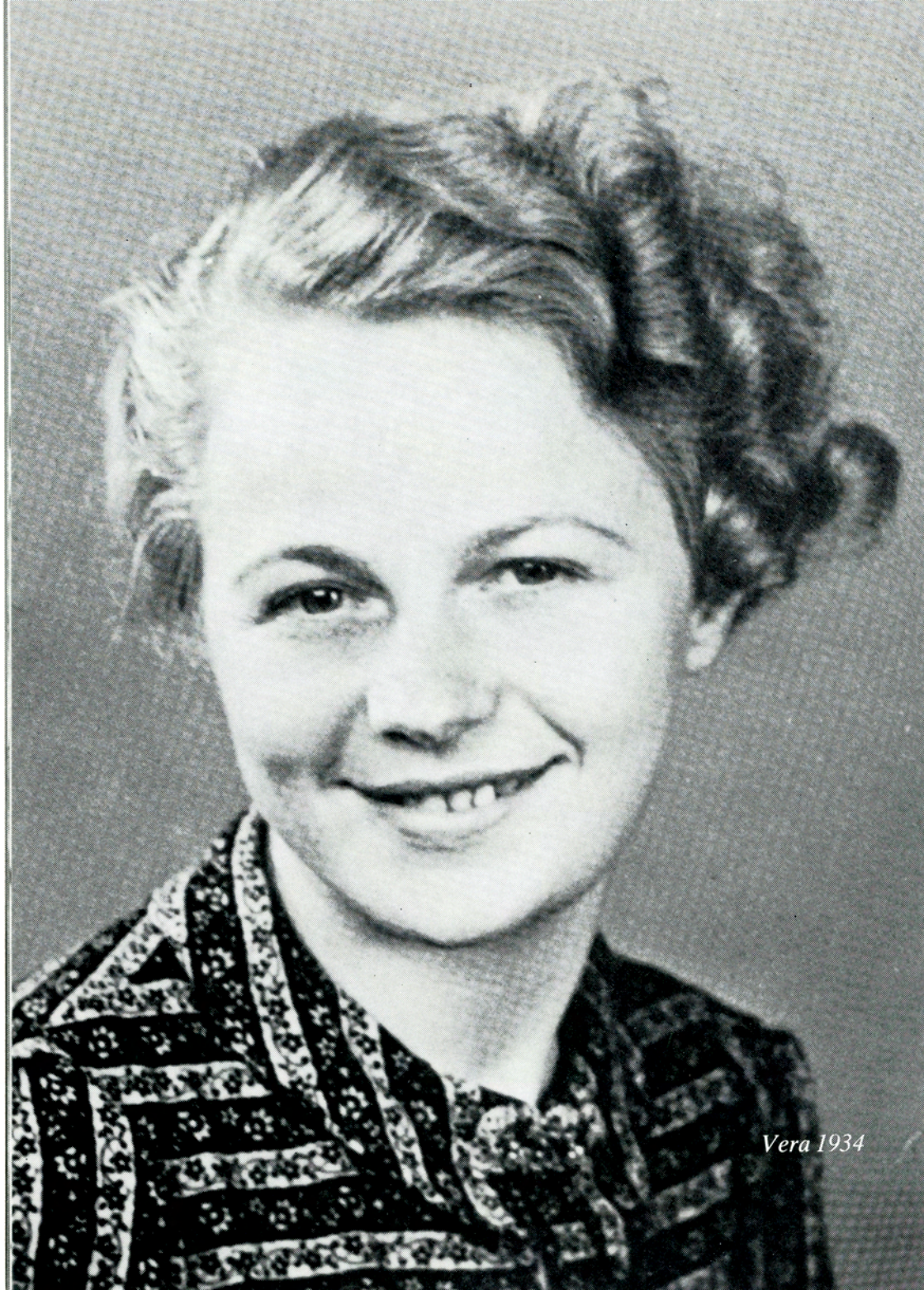
Kvinderne og modstandsbevægelsen

Enhver ved, at modstandsbevægelserne rundt om i Europa bestod af mænd. Med enkelte strålende undtagelser, godt nok, men det altdominerende billede er mænd. Ikke desto mindre peger utallige kilder på, at kvinderne deltog i modstandskampen i ret stor udstrækning og dækkede bestemte, nødvendige områder af den. Blot forholder det sig sådan, at historien om denne del af modstandskampen er svær at få øje på, på det nærmeste usynlig.

Hvorfor? Fordi modstandskampen overalt beskrives som *militær aktion*, hvor hære eller grupper møder hinanden i kamp. Men modstandsbevægelse og guerillakamp kan kun forstås som en *folkelig bevægelse*. Dvs. at kampen ikke føres af en hær i gængs forstand, men af en hær, som skal kunne blive væk i befolkningen. Den er derfor totalt afhængig af opbakning og gemmesteder. Det er her kvinderne kommer ind. Dette problem er stort set ikke behandlet i litteraturen. Et standardværk som Jørgen Hæstrups: »Den 4. våbenart« nævner stort set ikke problemet. I den henseende har Kate Fleron med sin bog »Kvinder i Danmarks modstandskamp« været tidligt ude og uden at blive fulgt op. En anden undtagelse er Franz Fanon, som i »Da Algeriet kastede sløret« beskriver den fase af den algeriske frihedskamp, hvor kvinderne blev inddraget aktivt i de kæmpende enheder af undergrundshæren.

I den danske modstandskamp var de funktioner, kvinderne varetog: at skaffe og varetage skjulesteder, at være kurerer, at transportere våben og ammunition, at skaffe mad og tøj samt andre beskyttelses- og hjælpeaktiviteter. Endelig var der også undtagelsesvis kvinder, der deltog direkte i aktioner. I produktionen af illegale tryksager deltog kvinder i de samme funktioner som mænd.

»Det er bare bagefter jeg har undret mig over, at ingen spurgte hvor pengene kom fra og ej heller har jeg set nogen af dem tørre en opvask.«

Vera 1934

»Selv brød jeg mig ikke meget om skydevåben, hvorimod min søster syntes det var ret så interessant ...«

En god historie

Alle kan godt lide at høre en god historie. Vera Vang, som er hovedperson i filmen, er en fortæller, som har sin rod i en tradition, som går tilbage til før film og TV, som går tilbage til den tid, da fortælling især var en social fornøjelse. Noget man gjorde, når man var sammen.

Den mundtlige fortæller lægger sit stof tilrette og betjener sig af andre virkemidler end den skrivende. Den mundtlige fortæller er nemlig helt afhængig af om folk hører efter. Virkemidlerne ligner mere dem, der bruges på en scene, end dem man bruger i en bog. En god fortæller har ikke blot sine gode historier. En god fortæller optræder med sine historier.

En god historie er ikke blot en vits, en skægt drejet historie, hvor man kan grine sammen. En god historie går ud fra det oplevede, men peger ud over det, ud til andre menneskers liv. Ved at få del i en god fortællers historie, deltager vi i noget, som vi ikke selv har oplevet, som vi måske ikke får mulighed for at opleve. Men fortællingen omslutter os, det kan blive os i fremtiden. Og vi deltager i den forløsende latter, vi har tårer i øjnene eller ryster forarget på hovedet. Hermed er vi gjort til en del af en kommende historie. Vores egen.

Skriften og billedet har ændret en hel del ved vores samvær. Det er blevet sjældnere at samles for at fortælle historier. De færdigproducerede historier har overtaget de hjemmelavedes plads. Men de findes stadig, de gode fortællere. Ved at filme Vera får man kun indtryk af et hjørne af hendes fortællestil. Kameraet kan ikke gøre det ud for publikum. Men ved at filme hende fortælle direkte har vi søgt at bevare noget, som ellers kun eksisterer i øjeblikket.

»Siddet røvhullet ikke lidt højt oppe på den hest?«

Vera med sin mand Thor 1936. Thor blev arresteret som kommunist i 1941 og siden deporteret til KZ-lejren Stutthof

»Der var ikke meget røre om nogen ting. Det blev tiet ihjel alt sammen ...«

Stikordsoplysninger

Til brug for en eventuel diskussion efter filmen har vi udarbejdet en lille oversigt over centrale punkter i den.

BOPA Den første danske sabotageorganisation, grundlagt af en gruppe kommunistiske Spaniens-frivillige 1942. BOPA blev siden åbnet for ikke-kommunister, heraf navnet BOrgerlige PArtisaner. Gruppens organisationsform gjorde, at BOPA havde færre arresterede og faldne end mange andre grupper. Blandt de 1000 aktioner gruppen lavede indtager industrisabotagen den afgørende plads.

Fritz Clausen (1893-1947), læge fra Bovrup, partifører for DNSAP, de danske nazister.

Danske myndigheders holdning. På trods af tyske emigranternes beretning og nogle få danske bladets beretninger om forholdene i Nazityskland blev KZ-lejrenes og terrorens eksistens fortiet af ledende myndigheder herhjemme af hensyn til forholdet til Tyskland. Ligeledes skete det i flere tilfælde, at emigranter blev sendt hjem til Tyskland, hvor halshugning eller KZ-lejr ventede dem.

De røde enker eller Stutthof-komiteen bestod af 7 kvinder, hvis mænd var blevet arresteret i 1941. De arbejdede for at afhjælpe de uhyrlige forhold de danske deporterede levede under i tyske KZ-lejre. De udvirkede, at der blev sendt pakker med mad og tøj til de danske fanger. Bl.a. derfor overlevede 90% af de danske fanger. For andre fangegrupper var det 10% eller mindre. Komiteen

blev modarbejdet fra flere sider, bl.a. af socialdemokratiske fagforeningsfolk.

Den spanske borgerkrig 1936-1939. Krig mellem den lovligt valgte regering og nogle fascistiske oprørsgeneraler under ledelse af Francisco Franco. Fra store dele af verden kom frivillige for at kæmpe på regeringens side i »Den internationale Brigade«, heriblandt flere hundrede danskere. Da de overlevende kom hjem fra Spanien blev de på mange måder forfulgt af både de sociale myndigheder og af politiet. Flere blev straffet for ulovlig udrejse af landet. Da sabotagen begyndte herhjemme i 1942 arresterede politiet mange Spaniens-frivillige og internerede dem i Horserød. Flere af dem omkom i Stutthof.

DNSAP Danmarks National-Socialistiske Arbejderparti, det største af de danske nazistiske partier. DNSAP fik ikke den store betydning før krigsudbruddet. Tiltroen til at partiet kunne komme til at spille en rolle efter den 9. april fik mange til at melde sig ind, således at medlemskaren steg fra 5.000 til 21.000 i 1943. Herefter faldt antallet igen.

Horserød. Baraklejr i nærheden af Helsingør, bygget omkring 1. verdenskrig. Efter kommunisternes arrestation i juni 1941 blev der interneret 335 i Horserød. I juni 1942 undslap to gennem en lang tunnel, den ene af dem blev BOPAs

første leder. Da tyskerne overtog styret af landet 29. august 1943 lykkedes det ca. 90 at flygte, mens ca. 150 blev overtaget af tyskerne og den 2. oktober 1943 ført til KZ-lejren Stutthof ved Danzig. Siden brugtes Horserød til internering af danske modstandsfolk, men i 1944 overflyttedes disse til den nyoprettede Frøslev-lejr ved Padborg. I dag er Horserød et fængsel.

KZ-lejr. Allerede i 1933 oprettedes de første KZ-lejre i Tyskland til systemets fjender: kommunister, socialdemokrater og fagforeningsfolk. Siden kom også jøder, sigøjnere og homoseksuelle til. Nogle af lejrene var egentlige udryddelseslejre, mens andre var hårde arbejdslejre. Store industrikoncerner (f.eks. Siemens, I.G.-Farben o.a.) havde fabrikker, der betjente sig af fangerne som arbejdskraft. Ved krigens slutning var der omkring 30 store lejre og 2000 mindre. Det samlede antal KZ-fanger har ligget på 7-8 millioner, hvoraf kun 1 million overlevede.

»Mein Kampf«. Mens Hitler (1889-1945) i 1923 sad i fængsel for et kupforsøg skrev han »Mein Kampf«, hvori han sammenfattede det nazistiske program med førerdyrkelsen, den totalitære stat, Tysklands krav på udvidelse, den nordiske races overlegenhed osv. Heri skrev han bl.a. også om den jødiske races underlegenhed og om nødvendigheden af at gøre Tyskland »jøderen«.

22. juni 1941. Da Tyskland besatte Danmark blev kommunistpartiet ikke forbudt umiddelbart, da der eksisterede en ikke-angrebspakt mellem Tyskland og Sovjet. Da tyskerne overfaldt Sovjet den 22. juni 1941 førte det imidlertid også til et krav fra tysk side om internering af nogle danske kommunister. Tyskerne bad om en liste med bestemte navne, som de havde fra det danske politis kartoteker. De danske myndigheder arresterede

imidlertid mange gange flere. Bl.a. blev der givet ordre til at arrestere kommunisternes rigsdagsmænd. Nogle dage senere krævede tyskerne DKP forbudt, hvilket den danske regering efterkom, uanset at det var et klart grundlovsbrud. Højesterets præsident sagde siden god for kommunistlovens lovlighed. Som konsekvens af kommunistloven indledte det socialdemokratisk ledede LO en udrensning af kommunister i fagforeningernes ledelser. Kampen mod kommunisterne betød dog samtidig, at der kom gang i den væbnede modstand i form af sabotage.

Sabotage. Ifølge en ny undersøgelse, som Frihedsmuseet har gennemført blev der i Danmark udført 4000 sabotageaktioner under krigen, når jernbanesabotager ikke medregnes. De blev udført af ialt 1000 sabotører. I gennemsnit holdt en sabotør 6-9 måneder som aktiv, inden arrestation eller andet gjorde videre deltagelse umulig.

I maj 1945 kom Thor hjem fra Tyskland. Han var blevet smittet med plettyfus og døde en uge efter. Billedet er taget ved hjemkomsten

Hvor stammer billederne fra?

Netop fordi vi har villet vise modstanden, har det været svært at skaffe billedmateriale. Specielt dansk materiale har været svært at skaffe. Det er forbløffende så lidt, der i Danmark er blevet gjort fra myndighedernes side for at indsamle og bevare dokumentarfilm i det hele taget og specielt om 2. verdenskrig. Hvad der siden 1945 er blevet tilintetgjort er ikke småting.

Selvom dokumentarfilm afbilleder virkeligheden, er de ikke af den grund mere sande end f.eks. en spillefilm. Dokumentarfilm er også fiktionsfilm på den måde, at også de altid fortolker virkeligheden.

I »Veras historie« gælder det generelt, at alle billederne korresponderer tæt med indholdet. Enten stammer de direkte fra den nævnte begivenhed, eller – hvis dette ikke har kunnet fremskaffes – ligger de i deres indhold tæt op af emnet.

Originalmateriale:

Sabotagerne (Heiber Service, Radiofabrikken Always, jernbanesabotage) er alle originaloptagelser af BOPA-aktioner. Ved Always er kun selve branden autentisk. Ved jernbanesabotagen er manden i den lyse frakke den Uffe, Vera omtaler. Lyden til sabotagen af Always er den eneste direkte reportage der er lavet fra en aktion. Den blev optaget med et transportabelt pladeskæreapparat af BOPA-gruppen »Det kæmpende Danmarks lydstudie« og udsendt over BBC.

Danske nazister vises i danske originaloptagelser hver gang de omtales. Spademarchen er således fra en propaganda-film DNSAP selv lavede. Sangen er ligeledes en originaloptagelse med danske nazister, ligesom det faktisk er Fritz Clausen, man hører tale.

Danske kommunister vises i 3 originalfilm fra 1932-38 udlånt af DKP og Mogens Voltelen.

Horserød-billederne er taget af fotograf Leni Madsen, Carl Madsens kone. Hun fotograferede en meget stor del af de indsatte. Portrættet af Thor Vang er taget ved den lejlighed.

Stutthof-billederne (stills, ikke film) er originale og udlånt af Arne og Eli Jepsen.

BOPA-filmene, der vises i forbindelse med befrielsen er materiale, der aldrig har været vist før. Man ser bl.a. BOPA-folk i engelsk uniform marchere gennem byen. Filmen er udlånt af Åse Hjortø.

Endelig er de små indslag fra krigen i **Spanien** og **Sovjet** originalt materiale.

Vera i dag

Illustrerende materiale:

Vera er ude og tjene. Hertil vises en film optaget i 30'erne af bagermester Andersen, Nysted. Nysted lå ikke så langt fra hvor Vera tjente.

Afhentning af kommunister i Horserød er ikke filmet. Det vi viser er en illegal optagelse fra Frøslev af danske modstandsfolk, der deporteres til Tyskland. Filmen er optaget af Henrik Sandberg.

KZ-lejrene vises flere gange i originaloptagelser uden at vi præcis ved, hvor billederne er optaget. Vi har fundet det vigtigere at give en følelsesmæssig fornemmelse af situationen, end at bruge lige netop billeder fra de omtalte steder.

Slow-motionfilm til Always-reportagen er fra en rekonstruktion lavet umiddelbart efter befrielsen udført på stedet og af de folk, der gennemførte aktionen. Filmen, som aldrig er vist før, er udlånt af Åse Hjortø.

Hipoen, der sparker en mand er en film optaget af en dreng, der så situationen ud af et kældervindue og tilfældigvis havde farens kamera ved hånden.

Vera under optagelserne af filmen, marts 1983

Medvirkende i filmen er Vera Vang.

Tak til følgende, som har bistået os med tid, råd og billeder:

Dora Thing, Leni Madsen, Judith Bergstrøm, Harriet Larsen, Eli Jepsen, Yrsa Høgstedt, Kate Fleron, Rigmor Kaplan, Per Ulrich, Børge Kruse, Kjeld Sasbye, Ole Brage, Helge Schmidt, Peter Saxe og René Clausen.

Der er i filmen brugt film og stills fra: Museet for Danmarks Frihedskamp, Folkefilmen, Danmarks kommunistiske Parti, Bagermester Andersen, Nysted, Mogens Voltelen, Henrik Sandberg og løjtnant Feilberg, Teknisk Film Compagni, Minerva Film, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

Denne pjece, der er udgivet af Statens Filmcentral, udleveres gratis i forbindelse med forevisning af filmen. Henvendelse til Statens Filmcentral, Vestergade 27, 1456 København K eller Jyllands-kontoret, Lundingsgade 33, 8000 Århus C.

Lay out: Anne Houe. Trykt hos Frede Rasmussen, København.

Udgivet af Statens Filmcentral 1983.

Supplerende litteratur

I opslagsbogen »Besættelsen 1940-45« (red. Jørgen Hæstrup o.a.) kan man bag i bogen finde en omfattende litteraturliste til besættelsestiden. Men specielt til de enmer som knytter sig til »Veras historie« vil vi godt nævne:

Børge Brandt og Kaj Christiansen: **BOPA Sabotage**.

Bogen er skrevet i 1945 af bl.a. Børge Thing, som Vera havde boende.

Den er siden gend sendt flere gange, sidst i 1968.

Hugo Horwitz og Knud Rasmussen: **En sabotørs erindringer**, 1967.

Hugo Horwitz er identisk med Uffe, som Vera omtaler i filmen.

Per Mortensen: **Sabotørerne**, 1978.

En erindringsroman af en BOPA-sabotør, som fortæller mange vigtige ting om dagliglivet som sabotør.

Leif Larsen: **Borgerlige Partisaner**, 1982.

Handler om BOPAs første år og gruppens første leder Eigil Larsen.

Per Ulrich: **De røde enker**, 1982.

En dokumentarisk fremstilling af de røde enkers arbejde og livet i KZ-lejre, belyst gennem breve.

Kate Fleron: **Kvinder i Modstandskampen**, 1964.

Bogen udkom første gang i 1945 og indeholder reportager og interviews med kvinder, der var aktive i modstandskampen.

Gylling Mortensen: **Danske Partisaner**, 1955.

Lille bog med skildringer af BOPA-folk, forfatteren har kendt.

Martin Evald Jensen: **Var det dét værd?**, 1979.

En BOPA-sabotørs erindringer.

Glimt fra besættelsen (red. Jørgen Barfod og Erik Lorentzen), Frihedsmuseet 1982.

Lydbånd med forskellige desværre ofte forkortede indslag. På trods af forkortelserne er der mange interessante ting, f.eks. fortælling om en BOPA-sabotage og reportagen om aktionen mod Always.

Elisabeth ville godt lave en film om kvinder og modstandskamp. Morten kendte Vera fra barnsben af og havde altid været fascineret af hendes fortællekunst. Og begge følte vi os snydt af skolens historieundervisning. Heraf udsprang filmen. Den blev på én gang Veras historie fortalt af hende selv og en dokumentarfilm om modstandskampen fortalt i tidens billeder. Den blev et bud på, hvordan den enkeltes historie hænger sammen med den kollektive historie.

Elisabeth Rygård og Morten Thing

